

PARS TERTIA.

DE RELIGIONE CHRISTIANA.

Quamvis religio christiana vera esse non possit quin sit divina, nec divina quin sit vera, sub duplici hoc respectu tamen considerari potest : igitur duplex hujus partis erit caput : primum erit de veritate religionis christianæ ; secundum, de ejus divinitate.

CAPUT PRIMUM.

DE VERITATE RELIGIONIS CHRISTIANÆ.

Religio christiana est vera, si a Christo fuit instituta, et a discipulis ejus promulgata, prout in libris Novi Testamenti narratur. Licet igitur plurima et validissima aliunde afferri possint argumenta ad hujusmodi veritatem invicte demonstrandam, v. g., ex traditione, ex testimonio paganorum et Judæorum, sicut fecit *Bullet* in opere dicto : *Histoire de l'établissement du Christianisme tirée des seuls auteurs juifs et païens*, sufficit tamen probare libros Novi Testamenti esse authenticos, integros et veros ; quod in triplici articulo præstabimus.

ARTICULUS PRIMUS.

DE LIBRORUM NOVI TESTAMENTI AUTHENTICITATE.

Illi libri sunt numero viginti septem, nempe quatuor *Evangelia*, *Actus Apostolorum*, quatuordecim *B. Pauli Epistolæ*, duæ *B. Petri*, una *B. Jacobi*, tres *B. Joannis*, una *B. Judæ*, et *Apocalypsis B. Joannis*. Quæstio est igitur an ab eis auctoribus quibus attribuuntur, et eo tempore ad quod referuntur, scripti fuerint.

PROPOSITIO.

Libri Novi Testamenti ab eis scripti sunt auctoribus quibus attribuuntur, et eo tempore ad quod referuntur.

Prob. Illud factum ut certissimum haberi debet quod constantissima omnium sæculorum fides testatur, alioquin nihil esset certum in historia : at constantissima omnium sæculorum fides testatur libros Novi Testamenti eos habuisse auctores quibus tribuuntur ; in eo quippe consentiunt omnes scriptores catholici, hæretici et pagani.

1° *Catholici*. Increduli enim non negant eos in hac esse persuasionem a tertio sæculo ; atqui pariter constat eos in eadem persuasionem semper fuisse ; nam persuasio ista tam universalis esse non potuisset in tertio sæculo, si ab initio non exstitisset. Præterea, sancti Patres et omnes ecclesiastici auctores qui in hoc intervallo scripserunt, v. g., S. Clemens B. Petri discipulus et successor, S. Ignatius, S. Polycarpus, B. Joannis auditor, S. Justinus, S. Irenæus, de diversis libris Novi Testamenti, præsertim de Evangeliiis, mentionem sæpe faciunt. Tertullianus, lib. de Præscript. c. 36 : « Percurre, » inquit, ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum (Apostolorum) recitantur, sonantes vocem, et repræsentantes faciem uniuscujusque. » Proxima est tibi Achaia ? habes Corinthum... ; si non longe es a Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. » Si autem Italiae adjaces, Romam. » Hæc Tertulliani verba indicant ipsa beati Pauli autographa tunc apud illas ecclesias adhuc servari, aut saltem Epistolas ejus in summa veneratione esse. Ergo 1°.

2° *Hæretici* catholicis unanimiter consentiunt in tribuendis libris Novi Testamenti eis auctoribus quorum nomine inscribuntur : quoad hæreticos tempore nostro existentes, nulla est difficultas ; hos libros cultu religioso prosequuntur tanquam divinos, et iisdem ac nos

tribuunt auctoribus. Rejiciunt quidem Epistolam ad Hebræos, Epistolam B. Jacobi, secundam B. Petri, duas ultimas sancti Joannis et Apocalypsim : sed cum nihil illæ Epistolæ contineant quod non sit quoad substantiam in aliis libris, controversiam hic cum hæreticis non aggredimur ; revera concludere possumus contra deistas, præsentis hæreticos nobis esse concordēs circa librorum Novi Testamenti authenticitatem. Porro alii hæretici, etiam qui ad tempus Apostolorum magis approximabant, eandem constanter tenuerunt doctrinam, v. g., Ebionitæ, Marcionitæ, etc. Illorum intererat rejicere auctoritatem librorum quibus catholici eos refellebant : attamen illos tanquam suppositos non rejecerunt, nec ut dubios habuerunt ; sed conabantur eorum sensum tum bene tum male in suas sententias detorquere. Ergo 2°.

3° Idem confessi sunt *pagani*. Plurimæ enim Celsi et Porphyrii reperiuntur objectiones apud Origenem contra religionem christianam : noscuntur opera et dicta Juliani Apostatæ adversus eandem religionem ; ea nobis transmittit S. Cyrillus Alexandrinus in suis libris contra hunc apostatam : at illi auctores nihil arguunt contra authenticitatem librorum Novi Testamenti, imo eos sine ambiguitate eisdem ac nos tribuunt auctoribus, præsertim quatuor Evangelia. Sic Celsus multa ex Evangelii commemorat, quæ ex scriptis Apostolorum se decerpisse profitetur ; sic Julianus, quando prohibuit ne Christiani humaniores edocerent litteras : « Satis ipsis fuerit, *inquit*, » Lucam et Matthæum in Galilæorum cœtibus exponere. » Et iterum apud eundem Cyrill. t. vi : Jesum » quippe illum neque Paulus Deum dicere ausus est, » neque Matthæus, neque Lucas, neque Marcus ; sed bonus ille Joannes... » Ergo nullum habebant dubium circa authenticitatem prædictorum librorum. Ergo 3°.

Et vero, libri Novi Testamenti ut authentici haberi debent, si constet nullo tempore illos supponi potuisse : atqui constat, etc. Certum est enim eos in primo et in secundo sæculo exstitisse, et tunc ut authenticos habitos fuisse : porro ante hoc tempus supponi non potuerunt ;

nunquam enim omnes sibi persuadere potuissent eos ab Apostolis fuisse scriptos, hæretici et pagani illud non credidissent. Numquid Ecclesiæ Romanorum, Corinthiorum, etc., sibi persuadere potuissent se epistolas a B. Paulo accepisse, se eas retinere ? quo pacto vel qua fascinatione adduci potuissent ad eas in tanto honore habendas, ut in publicis cœtibus eas legerent ? Ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Plures libri diu habiti sunt ut authentici, qui postea deprehensi sunt suppositi : ergo *a pari*, etc.

R. Nego conseq. et paritatem. Nam 1° hoc argumento similiter probaretur opera Virgilii, Horatii, Taciti, etc., fuisse supposita, et sic universalis admittendus esset pyrrhonismus : quod rationi evidenter repugnat.

2° Libri qui diu habiti sunt ut authentici, vel erant obscuri et parvi momenti, vel diu post auctores quibus tribuebantur prodierunt, vel quosdam præ se ferebant suppositionis characteres : unde contigit quod, ubi applicatæ sunt sanæ critices regulæ, statim detecta sit eorum suppositio. At nihil horum existit respectu librorum Novi Testamenti : non sunt obscuri et parvi momenti, siquidem fundamentum religionis christianæ continent ; non diu post Apostolos quibus tribuuntur prodierunt, ut probavimus ; nulla præ se ferunt suppositionis indicia, sed, e contra, eo magis apparent authentici quo severiori subjiciuntur examini. Ergo.

Obj. 2°. In primis Ecclesiæ sæculis falsæ prodierunt Apocalypses, falsæ Apostolorum Epistolæ, falsaque eorum Acta et spuria Evangelia, quæ ad minus quinquaginta numerat doctissimus Albertus Fabricius. Ergo.

Nego conseq. et paritatem. Scripta enim sub nominibus Apostolorum aliorumque auctorum supposita, nunquam habita sunt in Ecclesia ut authentica, sed constanter ut fictitia rejecta sunt : Christiani ergo cæteros pariter rejecissent libros quos ut authenticos habemus, si præbuisent suppositionis characteres ; hæc igitur objectio pro-

positionem nostram confirmat, nedum aliquid roboris ipsi detrahat : nam si falsi inveniantur nummi, merito concluditur alios esse veros quibus falsi non sunt conformes : ergo a pari libri apocryphi supponunt alios esse genuinos, alioquin fideles hos ab illis nunquam distinxissent.

Insuper notandum omnia quæ in libris apocryphis scripta sunt, non ideo semper esse falsa ; fieri enim potest ut liber sub alterius nomine suppositus nihil nisi verum contineat ; fieri etiam potest ut plurima habeat vera et quosdam simul adjunctos contineat errores : sic Evangelia apocrypha pluribus in punctis cum quatuor Evangeliiis nostris concordant : ergo sub eo respectu illa confirmant.

Denique refert Tertullianus, lib. de Bapt. c. 17, quemdam presbyterum qui, ex pia fraude, falsa supposuerat acta sub nomine B. Pauli Apostoli, ab Ecclesia damnatum et a sacerdotio depositum fuisse : factum istud probat quanta tunc esset sollicitudo Ecclesiæ circa vera et falsa Apostolorum scripta : ergo similiter proscrisisset libros Novi Testamenti quos nunc habemus, si non effulsissent in illis evidentiæ authenticitatis indicia.

Notandum tot non fuisse Evangelia apocrypha quot Fabricius numerat : nam, ut ipse observat, quædam sub diversis cognoscebantur titulis, prout ab hæreticis varia eis addita vel detracta erant : sic Evangelium secundum Matthæum dictum est Evangelium Matthæi, Evangelium Cerinthi, Evangelium Carpocratis, Evangelium duodecim Apostolorum, Evangelium secundum Hebræos, etc.

Inst. Sancti Patres Justino antiquiores pluries citant Evangelia apocrypha, et de quatuor Evangeliiis nostris nihil dicunt : ergo in primo et in secundo sæculo quatuor Evangelia nostra non magis habebantur ut authentica quam Evangelia quæ nunc cognoscuntur apocrypha.

R. Nego ant. Nam 1° Patres memorati quædam ex Evangeliiis apocryphis citare potuerunt, non quia in istis reperiebantur Evangeliiis, sed quia aliunde sciebant ea esse vera. 2° Probabile est eos dicta quæ citant, per tra-

ditionem oralem ab apostolis accepisse. 3° Non multi sancti Patres, sed unus aut alter nonnulla et pauca citant quæ ex Evangeliiis apocryphis excerpta esse videntur ; *Freret*, enim, *Examen des apologistes de la religion*, t. xix, vel potius auctor pessimi hujus libri, duo tantum commemorat loca ex S. Clemente Romano et ex aliis Patribus ; e contra, tota series Patrum, saltem a S. Justino, quatuor Evangelia nostra agnoscit et laudat. 4° Falsum est Patres Justino antiquiores de Evangeliiis nostris nihil dicere ; multa namque citant quæ non solum quoad sensum, sed etiam quoad similitudinem verborum in Evangeliiis nostris leguntur : hæc igitur agnoscebant Evangelia. Papias, teste Eusebio, ipsos nominat Apostolos tanquam Evangeliorum nostrorum auctores. Plures quidem alii Patres eos non nominant ; at non magis nominant Prophetas quorum sententias referunt : atqui tamen non dubitandum est quin eos agnoverint tanquam auctores prophetiarum quæ ipsis attribuantur : ergo.

Obj. 3°. Apud Matth. xxiii, 35, fit mentio Zachariæ prophætæ, filii Barachiæ, qui inter templum et altare fuit occisus : at ille Zacharias fuit occisus in obsidione Jerusalem post mortem S. Matthæi, ut constat ex Josepho, de Bello Judaico, l. 4, cap. 19 : ergo Matthæus non est auctor Evangelii quod ipsi tribuitur.

R. 1°. *Nego min.* Nam in II Paral. xxiv, 20, legitur quemdam Zachariam, spiritu Dei indutum, a Judæis in templo fuisse occisum ; forte de illo Christus loquitur ; erat quidem filius Joiadæ, sed Joiada poterat simul appellari Barachias : sæpius enim Judæi duo habebant nomina. Plures alii in scriptura Veteris Testamenti inveniuntur Zachariæ prophætæ ; quamvis non legatur eos in templo fuisse occisos ; non repugnat unum ex eis sic mortuum esse, et Judæos tale factum per traditionem cognovisse. Ergo.

R. 2°. *Negari potest consequentia.* Nam S. Matthæus non loquitur a semetipso, simpliciter vero refert sententiam Christi : at Christus per anticipationem loqui potuit de futura occisione illius Zachariæ, filii Barachiæ, qui a

Josepho repræsentatur tanquam vir illustris, virtutis et libertatis suæ patriæ amantissimus, rectæ conscientiæ, et multis affluens divitiis : propter eximias suas qualitates odibilis factus est Judæis qui occiderunt illum in medio templi. Ergo. Plures auctores hanc interpretationem admittunt. Vide Jans. in Evang. ; D. Calmet ; de Tillemont, *Hist. des Empereurs*, etc.

Obj. 4. Soli Christiani authenticitatem librorum Novi Testamenti nobis testantur, sicque sunt testes in sua causa : atqui nullius testimonium in propria causa admittitur : ergo.

R. 1. *Nego maj.* Nam ipsi pagani authenticitatem librorum Novi Testamenti agnoverunt, quamvis ipsorum maximi interesset eos negare. Unde *Duvoisin*, in opere cui titulus : *Autorité des livres du Nouveau Testament*, ait :

« Chose étrange ! les incrédules modernes osent con-
» tester un fait dont les apostats et les philosophes du
» quatrième siècle étoient obligés de convenir. Ont-ils
» donc recouvré quelque ancien titre inconnu à l'empe-
» reur Julien ? peuvent-ils se flatter de connaître mieux
» que lui les monuments de l'histoire ecclésiastique ? Non,
» sans doute ; mais, nous le disons à regret, dans la ma-
» nière dont Julien combattait le christianisme, on en
» trevoit encore un reste de pudeur et de bonne foi qu'on
» chercherait en vain dans les écrits de nos philosophes. »

R. 2. *Nego min.* Omnes enim populi terræ solent au-
diri in his quæ ad eorum regimen, constitutiones et leges
pertinent ; quia clare percipitur impossibile esse cunctos
alicujus societatis homines simul ad hæc fingenda con-
spirasse : atqui libri Novi Testamenti ad regimen reli-
gionis christianæ, ad illius constitutiones et leges per-
tinent ; in his enim continentur dogmata fide credenda,
sacramenta suscipienda et præcepta adimplenda, ut
coelestis obtineatur beatitudo, et summa vitetur mise-
ria : ergo.

Præterea, antequam homines fierent christiani, reli-
gioni paganae vel judaicae erant addicti, proindeque
multis imbuti præjudiciis adversus facta Evangelica et

omnes libros Novi Testamenti : ergo in sua causa non
judicarunt quando eorum authenticitatem admiserunt.
Ergo.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE LIBRORUM NOVI TESTAMENTI INTEGRITATE.

In memoriam hic revocanda sunt ea quæ diximus ubi
de librorum Moysis integritate ; quæstio non est utrum
libri Novi Testamenti aliquam subierint mutationem
quoad verba, puncta, etc., sed an usque ad nos ita perve-
nerint integri, ut nulla in eis contingerit mutatio sub-
stantialis.

PROPOSITIO.

*Libri Novi Testamenti nullam subierunt mutationem es-
sentialem ab Apostolis usque ad nos, quoad facta vel
doctrinam.*

Prob. Si libri Novi Testamenti essentialem subiissent
mutationem, vel ante, vel post mortem Apostolorum :
atqui neutrum dici potest. 1° *Non ante mortem Apostolo-
rum* ; Apostoli enim adhuc viventes, et fideles ab ipsis
eruditi, statim reclamassent, et non permisissent frau-
dem ad posteros sine contradictione transmitti. Ergo 1°.

2° *Non post mortem Apostolorum* ; quidam enim Apo-
stoli, et nonnulli ex primis eorum discipulis, per diu vixe-
runt, ut S. Joannes, qui circa centesimum annum post
nativitatem Christi mortuus est, et S. Simeon, frater, id
est, consobrinus Domini et episcopus Hierosolymitanus,
qui in persecutione Trajani, centum et viginti annis pro-
vectus, martyrio coronatus est. Verum post mortem hu-
jusmodi sanctorum hominum nulla substantialis mutatio
in libros Novi Testamenti introduci potuit ; ad hoc enim
necesse fuisset ut cuncta exemplaria tunc existentia si-
mul corrupta fuissent, et nemo contra hanc corruptio-

nem reclamasset : atqui utrumque erat prorsus impossibile.

1° Impossibile erat cuncta exemplaria tunc existentia simul et eodem modo corrumpere. Nam ubique jam diffusi erant Christiani, in Judæa, in Syria, in tota Asia Minori, in Græcia, in multis insulis, in Alexandria, in Italia, etc., ubique eadem facta annuntiabantur, eadem doctrina prædicabatur, variæ ecclesiæ religiose servabant Epistolas B. Pauli; dubitare non possumus quin innumera tunc exstiterint librorum Novi Testamenti et præsertim Evangeliorum exemplaria, in diversis regionibus sparsa, in varias linguas conversa : atqui nemo non videt prorsus impossibile fuisse cuncta exemplaria simul colligere et eodem modo corrumpere. Ergo 1°.

2° Non minus impossibile fuisset neminem contra talem corruptionem reclamasse; libri enim Novi Testamenti cunctis diebus dominicis per partes in publicis fidelium cœtibus legebantur; Tertullianus et S. Justinus testantur hoc ex antiqua consuetudine fieri, proindeque ab Apostolis : unde, si qua mutatio essentialis introducta fuisset, fideles novam doctrinam novaque miracula audiissent in ecclesiis; pontifices et presbyteri aliique ministri, hos libros legentes et populo explanantes, fraudem advertissent et statim reclamassent : scimus quid contigerit quando Diocletianus sub pœna mortis jussit sacras tradi Scripturas : innumeri utriusque sexus fideles maluerunt mori, et traditores ab universa Ecclesia habiti sunt ut apostatæ. Porro supponi non licet homines doctrinæ catholicæ tam firmiter ad dictos patienter sustinuisse ut Scripturæ sacræ substantialiter corrumperentur : ergo 2°, etc.; aliunde, etc. Ergo.

Insuper, si libri Novi Testamenti essentialiter corrupti fuissent, eodem sensu corrumpi debuissent sanctorum Patrum conciones et homilia; innumeri namque reperiuntur in eis textus ex Evangelii et Epistolis Apostolorum citati, qui, saltem quoad substantiam, omnino similes sunt Novo Testamento nunc existenti : at nemo dicet, nisi plane insaniat, possibile fuisse simul corrup-

pere omnia Novi Testamenti exemplaria, et cunctas Patrum conciones variis temporibus publice prolatas : ergo denique, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. SS. Patres plurima citant verba Christi quæ in Evangelii non leguntur : ergo ea nunc talia non habemus qualia ab initio erant.

R. Nego conseq. Nam 1° aliquando sancti Patres textus Evangelii in suis concionibus memoriter tantum citabant : itaque eos de verbo ad verbum in Evangelii nostris non invenimus, bene vero accurate quoad sensum. 2° Quædam verba Christi ex traditione cognoscere et referre potuerunt, sicut beatus Lucas qui, in Act. xx, 35, hæc verba Domini Jesu refert : *Beatius est magis dare quam accipere*, quæ tamen in Evangelii nostris nunquam exstiterunt, ut semper observatum est. 3° Nonnulla etiam verba Christi depromere potuerunt ex Evangelii apocryphis, quæ ut nullum errorem continentia agnoscebantur; multa enim dixit et fecit Christus quæ a quatuor Evangelistis nostris non fuerunt descripta; S. Joan. cap. xxi, v. 25.

Cæterum paucissimæ sunt hujusmodi sanctorum Patrum citationes, quæ in Evangelii, saltem quoad sensum, non reperiuntur. Ergo.

Inst. 1°. Sancti Patres pluribus in locis conqueruntur exemplaria Evangelii fuisse adulterata; idem objicit Celso apud Origenem. Ergo.

R. Nego conseq. Sancti Patres conqueruntur hæreticos exemplaria Evangelii adulterasse, ut suos facilius tuerentur errores : at corrumpere non potuissent exemplaria catholicorum. Origenes respondebat Celso, lib. 3, contra diæta hujus philosophi : « Certe a nemine alio » Evangelium mutatum scio, præterquam a Marcionis, » Valentini, et fortasse Lucani discipulis; quod crimen » non est Evangelii, sed eorum qui depravare audent. » Hinc videtur quanta semper fuerit vigilantia circa Scrip-

turarum sacrarum integritatem : ergo illæ objectiones clarius demonstrant impossibile fuisse substantialem mutationem in libros Novi Testamenti inducere.

Cerinthus solum Evangelium Matthæi admittebat, Cerdo et Marcio illud rejiciebant, Evangelium S. Lucae et plures ex Epistolis B. Pauli agnoscebant : at nihil inde contra integritatem et auctoritatem librorum Novi Testamenti inferri potest. 1° Enim illi auctores doctrinam Christi corrumpebant, et ideo rejiciebant libros ex quibus validiora adversus ipsos eruebantur argumenta. 2° Omnes Christiani undique contra illos insurrexerunt, et velut hæreticos et impostores semper habuerunt. 3° Etiam si unicum admitteretur Evangelium ut authenticum, verum et integrum, sufficienter ex illo confutarentur deistæ, siquidem tunc revelationis existentia et veritas religionis christianæ nihilominus demonstrarentur. Ergo.

Obj. 2°. In pluribus antiquis Novi Testamenti exemplaribus non reperiuntur, 1° duodecim ultimi versus capituli decimi sexti Evangelii S. Marci, in quibus describitur resurrectio Christi ; 2° sudor sanguineus Christi in agonia, de quo S. Lucas, xxii, 44 ; 3° historia mulieris adulteræ quam refert S. Joan. viii ; 4° ille versiculus I Epist. B. Joan. v, 7 : *Tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt* : at quatuor illi textus maximi sunt momenti : ergo saltem probabile est substantialem contigisse mutationem in libris Novi Testamenti.

R. 1° Nego min. Maximi enim momenti non sunt illi textus qui omitti possent absque ulla mutatione in doctrina christiana : verum quatuor prædicti textus omitti possent absque ulla mutatione in doctrina christiana : etiam si enim S. Marcus resurrectionem Christi non retulisset, non minus ex tribus aliis Evangelistis cæterisque Apostolis constaret illum a mortuis vere surrexisse ; sudor sanguineus et mulieris adulteræ historia nihil faciunt ad doctrinam Christi ; quamvis textus I Epist. B. Joan. non parum inserviat ad demonstrandam mys-

terii sanctissimæ Trinitatis existentiam, aliunde tamen certitudo illius mysterii eruitur, et ex Evangelio ejusdem S. Joan. Ergo illi textus omitti possent absque, etc. Ergo.

R. 2° Nego conseq. Licet enim prædicti textus in pluribus antiquis exemplaribus non legantur, valde probabilis est illos genuinos esse et authenticos : ita saltem communiter sentiunt viri in antiquitate et in criticis materiis peritiores, ut videre est apud celebriores Scripturæ sacræ interpretes.

Obj. 3°. Millius, doctor Anglus, triginta millia varietatum inter diversa Novi Testamenti exemplaria numeravit ; at liber qui tot passus est varietates, integer dici non potest : ergo.

R. Nego min. Si enim illæ variantes quoad litteras vel interpunctiones omissas, additas aut transmissas, tantum se teneant, et substantiam factorum ac doctrinæ non afficiant, nihilominus liber ille est integer, prout supra exposuimus : atqui tales sunt omnes variantes quas doctor Millius notavit ; iis enim non obstantibus, in quolibet exemplari et in quacumque lingua eadem leguntur facta, eadem miracula, eadem fidei dogmata, eadem morum præcepta, eadem denique doctrina : ergo.

Et vero, Millius innumera secum contulit exemplaria, innumeras versiones, innumeras ejusdem versionis editiones, innumeros codices manuscriptos, et quascumque etiam accentuum dissimilitudines minutatim recensuit ; sed mirum videri non debet si in tanto diversorum exemplarium numero, tot hujus generis repertæ fuerint varietates ; contrarium sine grandi miraculo advenire non potuisset, omnes enim libri, cujuscumque sint momenti et auctoritatis, tales subeunt mutationes, quæ eo frequentius contingere debuerunt quod per multa sæcula sola ope manuscriptorum multiplicari poterant exemplaria.

Unde doctissimus *Bentley*, qui præclaram Terentii dedit editionem, viginti millia varietatum observavit in diversis hujus poetæ editionibus et exemplaribus, pau-

eis, in comparatione Millii, respectu Novi Testamenti : sic igitur concludere non dubitat : « Je suis moralement » assuré que, même sur la moitié moins d'exemplaires » (que n'en a comparé M. Mill), les variantes de ce poëte » monteraient à cinquante mille. »

Nedum ingens varietatum numerus substantialem alicujus libri integritatem afficiat, illam potius confirmat; eo namque difficilius est aliquem librum substantialiter corrumpi quo in majori numero sunt ipsius exemplaria, versiones et editiones : atqui multæ varietates lectionum, versionum et editionum multitudinem exemplarium ostendunt; ubi enim unicum est exemplar, ibi nulla esse potest lectionum diversitas : ergo.

Inst. Illæ varietates, licet ad substantiam factorum et doctrinæ non pertineant, libros divinos tamen dedecent : ergo Deus eas impedire debuisset, si prædicti libri essent divini.

R. 1°. Divinitatem librorum Novi Testamenti demonstrare hic non intendimus, illos enim consideramus velut libros historicos et humanos; veritatem monumentorum quæ in ipsis continentur duntaxat inquirimus, ut ex illis noscamus principia, dogmata et præcepta religionis christianæ, atque valida instituere possimus argumenta ad illius veritatem et divinitatem demonstrandam : ad hæc autem necesse non est ut libri Novi Testamenti divina inspiratione fuerint scripti : merito igitur a consideranda illorum divinitate hic abstinemus.

R. 2°. *Nego ant.* Supradictæ varietates libros divinos non dedecent, quia repugnat Deum eas impedire teneri; repugnat enim Deum teneri perpetuum et inutile operari miraculum : at in ea hypothesis teneretur, etc. 1° Perpetuum; hujusmodi namque varietates præcaveri non possunt absque perpetuo miraculo, præsertim cum tot exemplarium millia per multa sæcula non nisi manu fuerint scripta. 2° Illud miraculum prorsus inutile esset, siquidem varietates istæ non impediunt quin religio maneat integra. Ergo.

ARTICULUS TERTIUS.

DE LIBRORUM NOVI TESTAMENTI VERITATE.

Hic spectamus Apostolos solummodo velut scriptores humanos : humani autem scriptores majorem vel minorem merentur fidem, pro indole aliisque qualitatibus, pro narrandi modo, natura factorum et variis circumstantiis in quibus constituuntur : quæstio est igitur an auctores librorum Novi Testamenti, horum habita ratione, omnimodam mereantur fidem in eis quæ narrant, adeo ut libri Novi Testamenti sint veri.

PROPOSITIO.

Libri Novi Testamenti sunt veri.

Prob. Illi libri sunt veri quorum auctores decepti non fuerunt, decipere noluerunt, nec decipere potuissent etiamsi voluissent : atqui librorum Novi Testamenti auctores decepti non fuerunt, decipere noluerunt, etc.

1° *Decepti non fuerunt.* Plurimi enim homines sensati decipi non possunt circa facta sensibilia, publica et gravissimi momenti, quorum fuerunt testes saltem cœvi : atqui auctores librorum Novi Testamenti sunt plurimi, nempe octo; erant valde sensati, ut constat ex ipsorum scriptis; referunt facta sensibilia, publica et gravissimi momenti, videlicet resurrectionem mortuorum, curationem ægrotorum, expulsionem dæmonum, multiplicationem panum, et sexcenta hujusmodi : horum fuerunt non solum testes cœvi, sed plures fuerunt testes oculati, scilicet Matthæus, Joannes, Petrus, Jacobus, et Judas frater ejus; tres alii, Marcus, Lucas et Paulus, erant Christo cœvi, millies primos viderunt discipulos et cum illis locuti sunt : porro hujusmodi testes circa talia facta decipi non potuerunt : ergo 1°.

2° *Decipere noluerunt.* Necessario enim fatendum est auctores qui manifestos præ se ferunt sinceritatis cha-

racteres, decipere noluisse : atqui auctores librorum Novi Testamenti manifestos, etc. ; erant enim pauperes, rudes, illitterati, inculti, tardioris ingenii : non nisi ergo ridicule consilium tribueretur illis universum decipiendi orbem : morum integritate ita erant conspicui, ut nullum in eis vitium deprehendere potuerint Celsus, Porphyrius et Julianus, licet religionis christianæ hostes infensissimi ; in ipsis maxima eminet modestia et singularis animi candor ; suos nævos ingenue confitentur, suam animi imbecillitatem, ambitiosas contentiones olim inter eos exortas, incredulitatem a Christo sibi exprobratam : hæc simpliciter referunt ; innumera facta sensibus obvia, publica, gravissimi momenti, coram ingenti hominum multitudine peracta narrant, nefandam Christi mortem placido sedatoque animo scribunt ; et ibi, inquit, *crucifixerunt eum*. In eos a quibus gravissime vexati fuerant, nulla jactant convicia, nihil querimoniam sibi permittunt ; sed omnia nude et placide commemorant, sicut res omnino indifferentes et ad se non pertinentes.

Circumstantias locorum, temporis et personarum, fraudi detegendæ, si quæ fuisset, aptissimas, fideliter describunt ; designant vicos, urbes, annum, mensem, diem et horam ; appellant testes adhuc viventes coram quibus res quas referunt gestæ sunt, nominant imperatores, reges, proconsules, præsides et pontifices sub quibus hæc contigerunt : atqui evidentissime patet hujusmodi homines consilium decipiendi non iniisse.

Præterea, sanam prædicant doctrinam quam omnes semper demirati sunt : sublimia proponunt fidei dogmata quæ, licet impenetrabilia, perfecte tamen sibi consentiunt, et in quibus acutissimi viri ne levissimum quidem unquam deprehendere potuerunt contradictionis indicium ; perfectissimas cunctarum virtutum tradunt regulas : atqui evidenter repugnat homines rudes, incultos et illitteratos tam sublimem, perfectam, sapientem et demiramdam excogitasse doctrinam : ergo, etc. Ergo 2°.

3° *Decipere non potuissent etiamsi voluissent*. Impossibile est enim decipere homines cœvos circa facta quæ stricto subjiciuntur examini, et circa quæ fraus, si qua existeret, facile detegeretur : atqui facta quæ in libris Novi Testamenti referuntur stricto subjecta sunt examini, et fraus, si qua exstitisset, facile detecta fuisset.

1° *Stricto subjecta sunt examini*. Agitur enim de factis gravissimi momenti, nempe de nova religione instituenda, quæ mysteria rationi impervia, et morum præcepta cupiditatibus adversa proponit ; agitur de abroganda religione judaica, de convellenda superstitione ethnica ; agitur de innumeris prodigiis stupendis, de cæcis videntibus, de claudis ambulantibus, de surdis audientibus, de mutis loquentibus, de dæmonibus ejectis, de mortuis ad vitam revocatis ; agitur de doctrina quæ nihil in præsentī vita promittit præter jejunia, fletus, carnis afflictationes, odium et ludibria mundi, persecutiones tyrannorum, flagella, carceres, tormenta et mortem ; multi tamen et Judæi et pagani hanc admiserunt doctrinam illique tam firmiter adhæserunt, ut pro ejus defensione mortem subire non dubitaverint ; illam certe non admiserunt quin prius stricto examini subjecerint facta quibus veritas ejus innitebatur. Ergo 1°.

2° *Fraus circa hujusmodi facta facillime detegi potuisset*. Facillimum quippe esset detegere fraudem, si qua esset, circa facta gravissimi momenti, non in angulo vel in obscuritate peracta, sed splendida et publica ; non præterita, sed cœva, et quodam modo præsentia ; non quædam tantum et pauca, sed innumera ; non semel aut iterum acta et quasi per transennam, sed diu perseverantia, sæpius repetita coram multis testibus adhuc viventibus : atqui talia sunt facta Novi Testamenti : ergo si Apostoli ea supposuissent, statim fraus patens fuisset, et nemo ea admisisset ut vera : ergo 2°, etc. Ergo.

Unde *Rousseau*, civis Genevensis, *Emile*, liv. 4 : « J'avoue que la majesté des Écritures m'étonne, la sainteté de l'Évangile parle à mon cœur. Voyez les livres » des philosophes, avec toute leur pompe ; qu'ils sont

» petits près de celui-là! Se peut-il qu'un livre à la fois
 » si sublime et si simple soit l'ouvrage des hommes? se
 » peut-il que celui dont il fait l'histoire ne soit qu'un
 » homme lui-même? Est-ce là le ton d'un enthousiaste
 » ou d'un ambitieux sectaire? Quelle douceur, quelle
 » pureté dans ses mœurs! quelle grâce touchante dans
 » ses instructions! quelle élévation dans ses maximes!
 » quelle profonde sagesse dans ses discours! quelle pré-
 » sence d'esprit, quelle finesse et quelle justesse dans
 » ses réponses! quel empire sur ses passions! Où est
 » l'homme, où est le sage qui sait agir, souffrir et mou-
 » rir sans faiblesse et sans ostentation? Quand Platon
 » peint son juste imaginaire (*de Rep. Dial. 1*), couvert
 » de tout l'opprobre du crime et digne de tous les prix
 » de la vertu, il peint trait pour trait Jésus-Christ: la
 » ressemblance est si frappante, que tous les Pères l'ont
 » sentie, et qu'il n'est pas possible de s'y tromper. Quel
 » préjugé et quel aveuglement ne faut-il pas avoir pour
 » oser comparer le fils de Sophronisque au fils de Marie!
 » Quelle distance de l'un à l'autre! Socrate mourant
 » sans douleur, sans ignominie, soutint aisément jus-
 » qu'au bout son personnage, et si cette facile mort n'eût
 » honoré sa vie, on douterait si Socrate, avec tout son
 » esprit, fut autre chose qu'un sophiste.

» Il inventa, dit-on, la morale. D'autres avant lui l'a-
 » vaient mise en pratique; il ne fit que dire ce qu'ils
 » avaient fait; il ne fit que mettre en leçons leurs exem-
 » ples. Aristide avait été juste avant que Socrate eût dit
 » ce que c'était que la justice; Léonidas était mort pour
 » son pays avant que Socrate eût fait un devoir d'aimer
 » la patrie; Sparte était sobre avant que Socrate eût loué
 » la sobriété; avant qu'il eût défini la vertu, la Grèce
 » abondait en hommes vertueux. Mais où Jésus avait-il
 » pris chez les siens cette morale élevée et pure, dont lui
 » seul a donné les leçons et l'exemple? Du sein du plus
 » furieux fanatisme, la plus haute sagesse se fit enten-
 » dre, et la simplicité des plus héroïques vertus honora
 » le plus vil de tous les peuples. La mort de Socrate phi-

» losophant tranquillement avec ses amis est la plus
 » douce qu'on puisse désirer; celle de Jésus expirant
 » dans les tourments, injurié, raillé, maudit de tout un
 » peuple, est la plus horrible qu'on puisse craindre. So-
 » crate, prenant la coupe empoisonnée, bénit celui qui la
 » lui présente et qui pleure; Jésus au milieu d'un sup-
 » plice affreux, prie pour ses bourreaux acharnés. Oui,
 » si la vie et la mort de Socrate sont d'un sage, la vie et
 » la mort de Jésus sont d'un Dieu.

» Dirons-nous que l'histoire de l'Évangile est inventée
 » à plaisir? Mon ami, ce n'est pas ainsi qu'on invente; et
 » les faits de Socrate, dont personne ne doute, sont moins
 » attestés que ceux de Jésus-Christ. Au fond, c'est reculer
 » la difficulté sans la détruire, il serait plus inconcevable
 » que plusieurs hommes d'accord eussent fabriqué ce li-
 » vre qu'il ne l'est qu'un seul en ait fourni le sujet. Ja-
 » mais des auteurs Juifs n'eussent trouvé ni ce ton ni
 » cette morale, et l'Évangile a des caractères de vérité si
 » grands, si frappants, si parfaitement inimitables, que
 » l'inventeur en serait plus étonnant que le héros. »

Hæc eloquens confessio viri sua impietate contra om-
 nem revelationem notissimi, digna est ut ab omnibus me-
 moria retineatur; ideo eam integram citare volumus,
 licet cum illo fateri non debeamus populum Judaicum
 omnium populorum fuisse vilissimum. Ergo.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Nulla fides adhibenda est scriptoribus qui aperte
 sibi contradicunt: atqui scriptores Novi Testamenti in
 pluribus aperte sibi contradicunt, v. g., Matthæus et Lucas
 suo modo referunt genealogiam Christi omnino dissimi-
 lem, et alia hujusmodi quæ interpretes secum conciliare
 non possunt. Ergo.

R. Nego min. Nonnullæ quidem inter Evangelistas re-
 periuntur discrepantiæ, difficultates et obscuritates, sicut
 inter diversos historiarum profanarum scriptores: hujus-
 modi autem discrepantiæ sinceritatem Apostolorum attes-